

ŠKOLSKÉ DRÁMY A JEZUITI

Hildegarda Pokreis

Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa

Pod pojmom školské drámy rozumieme vo všeobecnom slova zmysle drámy, ktoré sa hrávali vo vzdelávacích inštitúciách všetkých stupňov. Do tejto kategórie patria aj školské drámy odohrané pred poslucháčmi teológie. V užšom slova zmysle to boli hry, ktoré boli uvedené do konca 18. storočia. V 17. – 18. storočí môžeme za divadelné predstavenie považovať aj balet (či už ako samostatné predstavenie alebo ako vsuvka (doplňok) divadelného predstavenia, tzv. medzihra), stavenie betlehema, alebo iné produkcie (napr. v jezuitskom gymnáziu v Sárospataku). Počas tohto jezuitského školského predstavenia zdvihli do výšky sochu Krista a dvoch anjelov, ktorí stáli po jeho boku, spolu s horiacimi sviečkami pomocou lán spustených zo stropu. Počas celej scény hrala hudba.¹

Vyučovanie prebiehalo v 17. – 18. storočí v latinskom jazyku. Školské divadelné predstavenia boli a priori určené na vzdelávacie účely. Výnimky sa ale vyskytujú v hojnom počte. Latinský výraz *lingua vulgaris*, ktorým sa označovali národné jazyky, neznamená v každom prípade len maďarský jazyk. Napr. v hornouhorských mestách divadlá hrávali v nemeckom resp. aj v slovanskom jazyku.² Od polovice 18. storočia sa školské drámy hrávali prevažne v maďarskom jazyku.³

Dráma ako druh umenia z hľadiska výpravy mohla byť ponúknutá verejnosti ako recitát, spevohra alebo tanečná kreácia, resp. mohla obsahovať všetky prvky naraz.

Často bolo dramatické predstavenie liturgických úkonov. Dôležitou súčasťou náboženských obradov na Veľký piatok bola procesia, kde sa účastníci oblečení do kostýmov bičovali pred obecenstvom. Procesia mala vyvolať nielen v katolíkoch, ale aj v protestantoch vnútornú potrebu oľutovať svoje hriechy. Tento typ hier sa využíval ako účinný nástroj rekatolizácie. Špeciálny typ drámy nazvaný *miraculum* (zázrak) predstavoval život martýrov. Najznámejším predstavením zo života svätcov sa stala dráma o sv. Mikulášovi z roku 1688. Spoločným znakom týchto drám je zápas dobra a zla, morality a hriechu o človeka.

Autormi, režisérmi divadelných hier boli cirkevní profesori. Literárna veda analyzuje drámy z daného obdobia až dodnes podľa jednotlivých vierovyznaní. Poznáme evanjelické, reformované a unitárne divadelné hry. Z tvorby katolíckych škôl sú známe jezuitské, františkánske, piaristické, paulínske, minoritské a seminárne divadelné hry, ktoré mali vychovávať rehoľný a diecézny (svetský) klérus. Dráma ako umelecký prejav postupne naberala na sile a žila hlavne v cirkevných školách.

Musíme poznamenať, že tento fenomén nebol každému cirkevnému predstaviteľovi po vôli. Napríklad Martin Luther (1483 – 1546) považoval divadelné predstavenia za

---

1 Dostupné na <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/1kotet/4.html>, 3. 12. 2020, 7:35.

2 ALSZEGHY Zsoltné – CZIBULA Katalin – VARGA Imre. *Jezuita iskoladrámák /Ismert szerzők/*. Budapest : Argumentum Kiadó – Akadémia kiadó, 1992, s. 9.

3 JUHAROS Ferenc. *A magyarországi jezsuita iskoladrámák története*. Szeged : Magyar Irodalomtörténeti Intézet, 1933, s. 101.

mimoriadne užitočné z hľadiska získavania poznatkov a výchovy. Ján Kalvín (1509 – 1564) bol zásadne proti vystupovaniu mládeže na javisku a zakladateľ rehole piaristov, svätý Jozef Kalazanský sa v niektorých svojich listoch vyjadril, že žiaka, ktorý účinkuje na javisku, môže opantať hriech zvaný pýcha. Okrem toho tak pre študenta, ako aj pre učiteľa znamenalo veľkú záťaž množstvo času, ktoré zaberie organizovanie vystúpenia a samotné memorovanie textov.

Zakladateľom jezuitského rádu bol *Don Inigo Lopez de Recaldo* (1491 – 1556), ktorého dnes katolícka cirkev pozná pod menom svätý Ignác z Loyoly.⁴ Domnieval sa, že utrpenie Krista, alebo hociktorý iný biblický príbeh si plne zaslúži, aby sa na neho nezabudlo. On sám považoval drámu za vynikajúci edukačný prostriedok a preto v rehoľných školách nariadil zavedenie školských divadelných predstavení. Podľa zásad sv. Ignáca z Loyoly je najvyšším cieľom jezuitskej výchovy, aby inicioval osobnostný rozvoj študentov a skrz neho aj ich spasenie tým, že sa pokúsi sformovať /pretaviť/ „celého človeka s dušou aj telom“ počas zápasu s hriechom.⁵

Práve jezuitský systém vzdelávania sa stal vzorom pre výchovu a vzdelávanie, ktorý zásadne ovplyvnil školské divadelné predstavenia aj ostatných cirkevných rádov. Musíme konštatovať, že všetky cirkevné rády sa snažili, aby sa divadlá pôsobiace vo ich školách stali prostriedkom presadzovania vlastnej spirituality. Predstavenia boli vo všeobecnosti postavené na také morálne piliere, ktorých základom bolo protirečenie dobra a zla, resp. poriadku a chaosu. Divadlo malo napovedať účinkujúcim študentom a obecnstvu, že jediniec je schopný uniesť zodpovednosť nielen za vlastné skutky, ale aj za účinok, ktorý vyvolal svojou činnosťou v druhých osobách.

„*Pedagóg má preniknúť cez intelekt do vôle a odtiaľ ďalej k najvyšším morálnym cnostiam*“.⁶ Ideálom osobnosti bol intelektuálny typ, ktorý získal svoje kompetencie postupným vývojom svojho úsudku. Jeho činy a spôsob života sa riadili takto získanými intelektuálnymi schopnosťami a hodnotami osobnosti s nimi spojenými smerom k duchovno-morálnej dokonalosti stanovenej ako cieľ. Nebola to ale ľahká úloha. Nestačilo totiž vyškoliť len účinkujúcich, divadlá potrebovali aj vzdelané obecnstvo. V 17. storočí neexistovali žiadne príručky o teórii divadla (pre školské účely), ktoré by ich učili, ale z podrobných autorských pokynov v latinčine (a neskôr z poznámok učiteľov jezuitov) je zrejmé, že na herectvo sa už kládol veľký dôraz. Prvým pedagogickým dielom, v ktorom obrázky napomáhali osvojeniu si hereckého umenia bola príručka nemeckého jezuitského autora Františka Langa (*Disertatio de actione scenica*, 1727). Táto príručka obsahovala katalóg interpretácie jednotlivých gest a divadelných znakov ako jazykové (lingvistické znaky), paralingvistické znaky (napr. intonácia), kinezické znaky (mimika a pohyb vo všeobecnosti, v užšom slova zmysle: držanie tela), mimiku, gestá (pohyby rúk), proxemiku (využívanie daného priestoru, vzdialenosti medzi osobami, premiestnenie sa hercov). Aby študenti a obecnstvo v hľadisku správne reagovali, museli sa tiež naučiť divadelnému správaniu.⁷ K

---

4 Pápež Pavol III. vydal pri tejto príležitosti schválenia tento rád dňa 27. septembra 1540 bulu s názvom *Regimini militantis Ecclesiae*.

5 PÁLVÖLGYI Ferenc. *Hagyomány és megújulás harmóniája a jezsuita pedagógiában. A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig.* (Művelődéstörténeti műhely, Rendtörténeti konferenciák, 2). szerk. SZILÁGYI Csaba. Piliscsaba : PPKE BTK, 2006, s. 2.

6 PÁLVÖLGYI, Hagyomány és megújulás harmóniája. s. 2.

7 PINTÉR Márta Zsuzsanna. *A történelmi dráma alakzatai a 16. – 18. századi magyar irodalomban.* Akadémiai doktori disszertáció. Eger : Eszterházy Károly Egyetem, 2016, s. 79.

tomu slúžili neustále opakované výzvy z javiska (zvyčajne v prológu) ako na tiché, pozorné počúvanie, príp. tleskanie a na prijímanie samotného deja. Každý žiak, ktorý navštevoval jezuitskú školu, okrem perfektnej znalosti latinského jazyka si musel povinne osvojiť umenie vystupovania pred verejnosťou. Absolventi jezuitských škôl už vedeli, ako ovládať emócie, t.j. dá sa povedať, že prostredníctvom školských drám si osvojili základy diplomacie. Pred verejnosťou – v našom prípade pred obecnosťou – nacvičovali umenie držania tela, primeranej gestikulácie, doplnené o intonáciu hlasu a, samozrejme, cibрили si aj pamäť, vedomosti a rozširovali znalosť latinského jazyka. Ovládanie textu naspamäť bolo samozrejmosťou. Tieto vedomosti, ktoré šíрили žiaci škôl jednotlivých rádov, mali jeden spoločný cieľ. Nielenže slúžili v istej miere k nepriamemu ovplyvňovaniu obecnosti, čo sa týka náboženského zamerania, ale zároveň boli aj podnetom k vytýčeniu tej správnej cesty vedúcej k danej viere. Napr. jezuiti sa snažili svojimi divadlami oduševňovať obecnosť za typ ľudí, ktorí si boli vedomí svojich povinností k Bohu, k štátu a autorite.

Ďalším cieľom divadla bolo prehlbovanie vedomostí z latinského jazyka. Študenti, ktorí boli zvyknutí na hodinách gramatiky na určité výrazy, sa naštudovaním divadelných textov naučili novému literárnemu prejavu (dráme). Tým sa stupňovala účinnosť výučby jazyka a zároveň išlo o predávanie vedomostí, ktoré sa nazhromadili v dramatických textoch tak študentom ako aj obecnosti. Tento fond vedomostí, ktorý jezuiti ponúkali, bol presýtený kresťanskou kultúrou, a tak sa divadlo stalo účinným nástrojom v boji o dušu človeka. Uvádžali sa hlavne predstavenia o životných osudoch svätcov, martýrov, zakladateľov rádu atď.

Literárna činnosť jezuitského rádu bola preto úzko prepojená na vzdelávanie mládeže. Jezuiti okamžite rozpoznali výchovné metódy a všeobecný vplyv školského divadelníctva. Kým ešte na začiatku 16. storočia protestanti využívali školské divadlá a drámy ako účinný prostriedok propagácie, v druhej polovici storočia ich objavili jezuiti pre vlastné ciele. Jezuiti v záujme posilnenia svojho rádu prevzali aj súdobý vzdelávací systém, ktorého súčasťou bola školská dráma. Práve v období, keď u protestantov školská dráma už bola na ústupe, presadili jezuiti tieto metódy vo vlastných školách.

Školské drámy sa stali mimoriadne obľúbenými a ich počet utešene rástol. Vzhľadom na skutočnosť, že samotná podstata jezuitského rádu vyžadovala plánovanú jednotu, počnúc od 16. storočia pravidlá školského života boli upravované mnohými nariadeniami. Školský systém, podľa ktorého sa postupovalo vo vzdelávaní, nevznikol naraz. Bod 58. stanov z roku 1577 pre provinciov vyslovene stanovil, že *„len zriedka možno povoliť hranie komédií a tragédií, a to len v latinskom jazyku a so slušným obsahom, ich obsah má byť preskúmaný osobne predstaveným alebo niekým iným; v kostole nech je zakázané hrávať také alebo iné predstavenia.“* Tento bod, na rozdiel od ďalších ustanovení, bol vo všeobecnosti prísne dodržiavaný. Ďalšie nariadenie schválené v roku 1586 *Ratio atque institutio Studiorum Societatis Jesu* generálnym predstaveným rádu prikazovalo, že na divadelné účely sa zakazuje používať liturgické oblečenie a ostatné predmety. Písanie divadelných hier prislúchalo najviac učiteľom poetiky. **Podľa šiestej kapitoly** školské divadelné predstavenia slúžili nielen k potešeniu detí, ale aj samotných rodičov, lebo tí na vlastné oči mohli vidieť, do akej miery je prospešná táto činnosť pre samotný rád. Táto kapitola ale zároveň obsahuje aj isté obmedzenie, totiž upozorňuje školy, aby zabránili prehnane veľkému počtu predstavení. Odhaduje sa, že na území Uhorska, kde bolo zriadených 44 škôl, počas 200 rokov aktívneho

pôsobenia jezuitského rádu, teda od roku 1561 až do jeho zrušenia v roku 1773, sa uskutočnilo cca štyritisíc predstavení, ktoré mali divadelný charakter.⁸

Konečná podoba kódexu bola zverejnená v roku 1599 pod názvom *Ratio Studiorum atque institutio studiorum Societatis Jesu*. Divadelné predstavenie ako prostriedok umenia hovoreného slova resp. pohybovej kultúry sa tak stalo neoddeliteľnou súčasťou súdobého vzdelávacieho systému. Bolo povinné pre všetky ročníky a zároveň slúžilo k nacvičovaniu rétoriky a vystupovania mládeže pred očami verejnosti.

Ratio Studiorum z roku 1599 dopĺňa verziu z roku 1586 a rektorskými predpismi dopĺňa usmernenie z roku 1586, „*len zriedka povoliť hranie komédií a tragédií, ktorých obsah má byť svätý alebo týkajúci sa milosrdenstva. Nemôžu obsahovať žiadne vsuvky v inom, ako v latinskom jazyku. Do deja nemôže byť zaradený neslušný námet, resp. osoba ženského pohlavia, ani ženské šaty.*“

Tieto predpisy ale jezuitskí dramatici nerešpektovali vždy dôsledne. Národná reč postupne prenikla na javisko. Od polovice 18. storočia sa školské drámy hrávali prevažne v maďarskom jazyku.⁹

Vylúčenie ženských rolí sa ukazovalo tiež neriešiteľnou prekážkou. Práve preto v niektorých, najmä hornonemeckých provinciách, bolo povolené používanie ženských rolí, ktoré, samozrejme, obsadili mladí muži. V Uhorsku sa tiež vyskytol prípad, že ženské úlohy obsadzovali mladíkmi v mužskom oblečení, teda žena bola prezentovaná ako muž skoro až do konca predstavenia.¹⁰

Zvláštne nariadenie, ktoré bolo vydané pre rakúsku provinciu pod názvom *Forma et ratio gubernandi academias et studia generalia S. J. in provincia Austriae* (1623 a 1658) už stanovilo aj počet divadelných predstavení v jednom kalendárnom roku. V tomto zmysle mohli vystupovať pred verejnosťou dvakrát ročne len poslucháči rétorickej triedy. Tí mohli polemizovať, prípadne predniesť nejaký rečnícky prejav. Poslucháči nižších ročníkov boli vylúčení z týchto aktivít. Tí mohli mať prejav alebo diskusiu v menších dramatických dielach vyhotovených podľa vzoru *Progymnasmata Latina* od Jakuba Pontana. Jezuiti prekročili aj toto pravidlo. Najmenej dvakrát do roka usporiadali nejaké predstavenie, časom aj dvakrát toľko (napr. v Trnave). Pri organizovaní divadelného predstavenia sa spravidla spojili dve triedy: elementárne triedy spolu s nižšou jazykovednou triedou, resp. stredná trieda s vyššou jazykovednou triedou. Poeti účinkovali pred verejnosťou len zriedkakedy, rétori ešte zriedkavejšie, najčastejšie len na konci roka alebo z príležitosti slávností, keď všetky triedy vystupovali spoločne.

---

8 Dostupné na <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/1kotet/4.html>, 3. 12. 2020, 7:30.

9 JUHAROS, A magyarországi jezsuita iskoladrámák története, s. 101.

10 Úryvok z denníka Pavla Esterházyho. V ostatných rokoch (1647) som absolvoval tri prednášky (praemie) a odišiel som do Kismártonu (dnešný Eisenstadt v Rakúsku – pozn. ed.) na prázdniny, kde môj brat, pán Ladislav Esterházy, mi daroval dobrého tureckého koňa. Kôň sa nazýval Derviš. Na ďalší rok sme zase zavítali do Trnavy, spolu s Alexandrom, Jurajom, Mikulášom a Michalom Esterházyovcami, kde som zostal v syntaxe. Aj vtedy sa konala jedna veľmi pekná veselohra v prítomnosti ostrihomského biskupa Lippaya o Svätej Judite, keď červených mníchov prvýkrát vzali do seminára. Postavu Judity pridelili mne. Pani manželka Michala Thurzu ma obliekla, ozdobil ma skvostnými zlatými šperkami. Páter Keresztes, ktorý bol rektorom červených mníchov, ma z tej príležitosti aj opásal. Aj v tejto veselohre som mal veľa veršov, skoro až 500. Aj tam som absolvoval tri prednášky (praemie). V tej komédii bola aj postava študenta Salachera, ktorý mal veľmi škaredú tvár, aj slová mal k nej primerané, takže ľudia sa veľmi smiali (In *Magyar történeti életrajzok*, HERCZEG ESTERHÁZY PÁL NÁDOR, 1635-1713, Budapest : Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 1895).

Jezuitské školské drámy mali svoju ustálenú štruktúru. Obsah prológu – úvodu mohol byť rôzny, podľa toho, pri akej príležitosti sa uvádzala hra. Hlavný dej (actus) mal 3 – 5 dejstiev, ktoré sa členili na scény (scenae). Niekedy, hlavne pri slávnostnej príležitosti, sa medzi dvoma dejstvami uvádzalo aj iné, súvisiace divadelné predstavenie tzv. interludium. Táto tzv. medzihra úzko súvisela s hlavným predstavením a bola zostavená z mytologických obrazov. Často bola zhudobnená (spev v sprievode hudby) a ani náhodou nebola uvádzaná v záujme lepšieho pochopenia hlavnej hry, ale výlučne pre vizuálne efekty. Bola akýmsi luxusným doplnkom. V rakúskej provincii (teda aj na území dnešného Slovenska) sa mohli vkladať tzv. medzihry už od roku 1588 v ľudovej reči. Používanie ženských kostýmov v hrách povolil provinciál v roku 1601. Po hlavnom deji nasledoval epilóg (epilogus), ktorý mal podobný zámer ako prológ.¹¹

Divadelné predstavenia zo 17. – 18. storočia sa dajú klasifikovať z viacerých aspektov. Podľa deja poznáme tragédiu, tragikomédiu a komédiu, podľa témy deja rozoznávame liturgické spectaculum (liturgické predstavenie), liturgické hry, hry zv. miraculum (zázrak), biblické hry a nakoniec drámy zaoberajúce sa otázkami viery. Táto kategorizácia ale nie je jednotná, napr. Gábor Jablonkay rozoznáva 1. rytmické dialógy (so spevom alebo recitované) hlavne pri procesiách (konali sa na Veľký piatok, na sviatok Božieho tela, pri vysväcovaní domu), 2. pastierske hry, 3. menšie scény (actiuncula) v triede alebo v úzkom kruhu, 4. hry na fašiangy (actio bacchanalistica), 5. komédie (skôr s hrdinami z každodenného života), 6. drámy alebo tragédie (hlavnými aktérmi boli panovníci a iné významné osobnosti), 7. mystéria, 8. miraculum, 9. pašiové a morálne hry.¹²

Divadelné predstavenia sa dajú rozdeliť do dvoch skupín. Jedny sa konali v priebehu roka, obyčajne bez účasti verejnosti a bez akejkoľvek okázalosti. Predstavenia, ktoré sa usporiadali na počesť urodzených osôb alebo na konci roka (zvyčajne 8. septembra), boli o to honosnejšie. Sprievodným podujatím bolo rozdávanie odmiern žiakom, boli to najčastejšie peňažné, zriedka knižné odmeny. Jezuiti pri týchto príležitostiach nešetrili na pompézosti.

Honosnú výpravu sa snažili dosiahnuť zvýšením počtu účinkujúcich, ktorých často bolo viac ako sto. Bola tam hudba, balet, duel, tanec. Množstvo lesklých kostýmov a odevov len znásobilo tento vonkajší vplyv. Napr. správa z predstavenia pod názvom *Vítazný Jozef, ktorý bol oslobodený z väzenia* z roku 1601, sa dozvedáme, že malo „neobyčajnú výpravu“. Jezuiti dali do Uhorska priniesť kulisy z Viedne a z Benátok. Samozrejme, toto všetko stálo veľa peňazí. Potrebné financie uhradil buď nejaký mecenáš, alebo majetní rodičia nejakého žiaka, občas sa použili na tento účel aj prostriedky základiny (v Uhorsku napr. základina Pavla Esterházyho). Samotný rád jezuitov bol zaťažovaný podobnými výdavkami len zriedkakedy, napriek tomu bolo vydané nariadenie, aby sa na kulisy míňalo menej peňazí. Na týchto honosných predstaveniach sa zúčastnilo početné obecnstvo. Uhorské ročenky jezuitov sa neraz zmieňujú o hlasitom nadšenom záujme obecnstva, ktoré sprevádzalo predstavenie. Obecnstvo pozostávalo z rodičov, príbuzných, záujemcov, z príslušníkov svetských a cirkevných hodnostárov. Začiatok predstavenia bol okolo 2. a 3. hodiny trvalo 5 – 6 hodín.¹³

11 JUHAROS, A magyarországi jezsuita iskoladrámák története, s. 134.

12 JUHAROS, A magyarországi jezsuita iskoladrámák története, s. 134.

13 WEISER F. *A katolikus iskolaiügy Magyarországon*. Časť II. Litterae authenticae. Fasc. III., ps. I., str. 30.

Jezuiti sa usadili v Rakúsku počas panovania Ferdinanda I. v roku 1551 vo Viedni. Rád sa rýchlo rozšíril. V roku 1556, v čase skonu svätého Ignáca z Loyoly, mal až 1000 členov. Územie Uhorska bolo pričlenené k rakúskej jezuitskej provincii. Ich príchod sa spája s menom ostrihomského arcibiskupa Mikuláša Oláha, ktorý pre účely rádu kúpil v Trnave nehnuteľnosť. V Trnave hneď začali so školským vyučovaním, otvorili dve triedy. V roku 1567 toto kolégium vyhorelo, preto na príkaz generálneho predstaveného Borgia opustili Trnavu. V Kláštore pod Znievom sa usadili zásluhou Juraja Draskovicsa, kaločského biskupa, kde založili gymnázium.

Jezuiti sa v roku 1598 z Kláštora pod Znievom presídlili do Šale. V krátkom čase sa tu plne realizovali a rozvinuli svoje školské a vychovávateľské aktivity. Prvé tri gramatické triedy boli otvorené na jeseň 1598. Pôsobili tu pátri Alexander Dobokay, Baltazár Gombay a Ján Rivulus. V prvom roku činnosti kolégia tu pôsobili Richard Storeus a Juraj Forró, učители Adam Huebenus, Ondrej Paulisch a Michal Besko. Prvým rektorom kolégia bol Alfonz Carillo. Prvá zmienka o šalianskom kolégiu hovorí o tom, že nitriansky biskup (Reverendissimus Nitriensis) mu daroval jednu Bibliu. Okrem knihy ešte daroval kostolu dva ornáty vyšívané zlatou a striebornou niťou. K prebiehajúcej stavbe daroval ešte toľko vápna, koľko práve potrebovali.¹⁴ Preto sa domnievame, že v roku 1600 už začali stavať buď sídlo rádu, školu alebo kostol. Nitriansky biskup bol prítomný aj na prvom školskom divadelnom predstavení (actiuncula) v Šali. Actiuncule sa zvyčajne konali v strede septembra, na konci školského roka. Za prvú actiunculou resp. vystúpenie v roku 1601 možno považovať prejav nitrianskeho biskupa Františka Forgácha v šalianskom kostole. Pochádzal z rodiny, ktorá sympatizovala s luteránskym vierovyznaním. Vo svojom prejave vysvetlil v maďarskom jazyku,¹⁵ ktorému ľud jasne rozumel, dôvody svojho obrátenia a celým srdcom vyznal katolícku vieru a občerstvil tak všetkých nebeským chlebom. Toto vystúpenie biskupa obecnstvu pripomínalo scénu zo Skutkov apoštolských.¹⁶ V texte sa hovorí, že odchádzajúci katolíci z kostola mohli heretikom pripomínať v ten deň túto scénu. Ale oni neboli rozveselení, akoby sa boli zúčastnili na nejakom komediálnom predstavení, ale boli opití mladým vínom Božieho Slova, ktoré im ponúkol biskup Forgách (tak ich to povzbudilo).¹⁷

Samotné veľkolepé divadelné predstavenie jezuitov sa uskutočnilo na veľkonočný utorok, 24. apríla 1601. Zavčas ráno, ešte pred východom slnka, sa konala slávnostná procesia. Divadelná hra pod názvom *Josephus triumphans seu e carceris squaloribus liberatus*¹⁸ bola uvedená v poobedňajších hodinách. Podľa poznámok jezuitskej ročenky toto predstavenie bolo preložené z ranných hodín na popoludňajší čas. Javisko bolo vyzdobené na

---

14 Reverendissimus Nitriensis regium Bibliorum opus dovaicit: calcem quantum nobis toto hoc anno pro variis aedificiis opus fuit, obtulit: duas casulas filo aureo argentoque textas templo praesentavit: praemia in promotione suo somptu curavit et actiunculae quae tum habebatur, interfuit In: STAUD Géza. *A magyarországi jezsuita iskola színjátékok forrásai I. 1561 – 1773*, Fonte Ludorum sceniorum in scholis s. j. Hungariae, Budapest : A magyar Tudományos Akadémia Könyvtátnak kiadása, 1984, s. 342 – 344. Za predklad z latinského originálu ďakujem PhD. Jurajovi Vittekovi, farárovi v Bratislave – Petržalke.

15 ALSZEGHY – CZIBULA – VARGA, *Jezsuita iskoladrámák*, s. 9.

16 „My, Parti, Médi, Elamčania, obyvatelia Mezopotámie, Judey a Kapadócie, Pontu a Ázie, Frýgie a Pamfýlie, Egypta a líbyjských krajov okolo Cyrény, prísťahovaní Rimania, Židia aj Prozelyti, Kréťania i Arabi: počujeme ich vo svojich jazykoch hovoriť o veľkých Božích skutkoch." Všetci žasli a v rozpakoch si vraveli: "Čo to má znamenať?" Ale iní s úsmeškom hovorili: "Sú plní mladého vína."

17 Za predklad z latinského originálu ďakujem PhD. Jurajovi Vittekovi, farárovi v Bratislave – Petržalke.

18 Víťazný Jozef, ktorého oslobodili z temného žalára.

„panónsky spôsob“, opisujú ho ako mimoriadne honosné a pompézne, použili tam množstvo tureckých kobercov, rôznofarebných závesov, kože leopardov obláčikových, bolo počuť trúby a činely, ktoré šumeli ako hlas vojny.¹⁹ Iný prameň zas tvrdí, že počas predstavenia tu odznela „akási jednoduchšia hudba“. ²⁰ Predstavenie trvalo skoro šesť hodín.

V jezuitskom kolégiu sa 13. februára 1602 konala ďalšia slávnosť, a to založenie študentskej Kongregácie Panny Márie Matky Božej, ktorej sa zúčastnil aj sám nitriansky biskup František Forgách. Po najsvätejšej obete (svätej omše) celé podujatie odovzdal nábožne Bohu. Po odznení piesne a modlitby predsedajúceho, členovia slávnostným obradom zvolili rektora a jeho asistentov. Popoludní sa zhromaždilo množstvo ľudí v priestoroch školy v Šali, aby si pozreli divadelné predstavenie pod názvom Damascenus. Členovia kongregácie (bratstva), ktorých spočiatku bolo len pár, začínali postupne naberať na sile, konať nábožné skutky a prinášať ovocie. Okrem skutkov umŕtšovania sa za zatvorenými dverami konali verejne na Bielu sobotu bičovanie svojich chrbtov pri hrobe nášho Spasiteľa. Bolo to nevídané predstavenie, keď išli v dlhom rade v procesii oblečení vo vrecovine ku kostolu, nesúc v rukách biče, v čele sprievodu sa niesol kríž. Zbiehali sa ľudia, ktorí sledovali týchto ľudí ako tragédiu pri divadelnom predstavení a boli udivení ešte viac, keď počuli údery bičov na holých chrbtoch.²¹

Morová epidémia v roku 1602 prerušila sľubný rozvoj školského divadelníctva. V Šali zostali len dvaja pátri a dvaja rehoľní bratia. Mladších žiakov poslali domov, starších do Kláštora pod Znievom. Do Šale sa vrátili až v januári 1603.²² Vo výučbe pokračovalo v plnom rozsahu. Ďalšia hra pod názvom Dialógy bola uvedená v roku 1604 na Slávnosť Kristovho Tela a Krvi. Usilovná mládež pripravila predstavenie priradených dialógov, prostredníctvom ktorých pripravila rozptýlenie pre ľud.²³ Táto hra bola v Šali zároveň i poslednou.

---

19 *Matutinam actionem pomeridiano Tempore Iosephus triumphans e carcere in theatrum eductus excepit. Pannonico sane cultu aulaeis bellvatis, peristromate Turcico et more gentis versicolore pantherarum pelle, tubis tympanisque bellicum sonantibus, sex propemodum horis incredibili omnium: utpote rem novam celebratum drama, grataque omnium spectatorum admurmuratio actionem excepit.* In: STAUD, A magyarszásági jezsuita iskola színhátékok, s. 342 – 344. Za predklad z latinského originálu ďakujem PhD. Jurajovi Vittekovi, farárovi v Bratislave – Petržalke.

20 WEISER, A katolikus iskolaügy Magyarországbán, s. 130.

21 *Ad maiorem discipulorum nostrorum profectum, piam Deiparae Virginis Congregationem instituimus 13. Februarii, praesente pientissimo et nobilissimo Antistite Nitriensi, qui in album hunc quoque inscribi voluit post divinum sacrificium, et totum negotium Deo pie commendatum, post carmen et orationem Praesuli recitatam, solemniter ritu more aliarum Sodalitatum, et Rector Congregationis et Assistentes suffragijs fratrum sunt electi. Pomeridiano sole in area scholarum, magna frequentia populi datus est in theatro Damascenus. Sodales ergo, licet primo ortu pauci, virtutem colere, pia opera exercere, fructum metere incipiunt: namque praeter voluntarias macerationes, quas inter privatos parietes suscipiunt, publice etiam sabbato magno ad Servatoris nostri sepulchrum flagris acriter ternis vicibus in sua terga saevierunt. Spectaculum erat incolis hactenus invisum, processerunt fratres longo ordine per forum saccis induti, ad templum, manibus flagella gerentes, uno crucifixum praeferente, concursabant undique homines tanquam tragoediam spectatori, multo etiam magis attoniti cum flagrorum ictus et strepitus in nudis tergoribus audiverunt.* In: STAUD, A magyarszásági jezsuita iskola színhátékok, s. 342 - 344. Za predklad z latinského originálu ďakujem PhD. Jurajovi Vittekovi, farárovi v Bratislave – Petržalke.

22 KRAPKA, Emil – MIKULA, Vojtech. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku*. Trnava : Dobrá kniha, 1990, s. 44.

23 */Dialogismi/. Studiosa iuventus, quae appositis ad celebritatem dialogismis actum intersecaret, populum recreando doceret ... Serenissimus quoque Austriae Archidux Matthias duo tormenta campestris omnibus rebus necessariis instructa, ad arcendas tartarorum vel Turcarum excursiones attribuit.* In: STAUD, A

V Šali pôsobil krátku dobu ako pedagóg aj Peter Pázmaň, neskorší ostrihomský arcibiskup, ktorý podľa súdobých análov bol osobne prítomný na divadelných predstaveniach v Šali. V roku 1635 založil univerzitu v Trnave. Práve k tomuto mestu sa viaže mimoriadna bohatá produkcia školských divadelných predstavení.

Žiaci trnavského gymnázia usporiadali prvé divadelné predstavenie v roku 1617. Jeho názov nepoznáme, ale druhé predstavenie bolo o prorokovi Eliášovi, ktoré predviedli pred kostolom, pri jednom oltári postavenom k sviatku Najsvätejšieho Kristovho Tela a Krvi. Divadelné predstavenie o Zuzane sa odohralo in teatro maiori, teda vo väčšom divadle. Z toho vyplýva, že mali dve divadelné sály, jednu menšiu a jednu väčšiu. Tieto divadelné predstavenia boli vtedy pravdepodobne mimoriadne príťažlivé, keď sa konali mimo hradieb mesta, teda priamo na lúke, kde po zotmení obecnosť zabávali ohňostrojom. Na druhý deň predstavili vo veľkom auditóriu drámu o Dávidovi a Šalamúnovi, ktorý staval chrám. Jezuiti hrávali divadlo aj v prímestskej záhrade rádu. Hostovali v Trenčíne, v Bratislave resp. v meste Fejéregyháza (Bila Cerkev), na dvore biskupského paláca.

Dá sa povedať, že školská dráma za 200 rokov existencie vyčerpala všetky možnosti divadelnej kultúry, bez toho, aby sa pretavila v profesionálne divadlo. Tento prechod bol badateľný len na konci 18. storočia. Pri posudzovaní hodnoty a významu jezuitských školských drám treba mať na zreteli viacero aspektov, ako napr. dobu, v ktorej vznikali, a okolnosti, ktoré mohli ovplyvniť autora. V neposlednom rade treba spomenúť aj cieľovú skupinu, teda samotné obecnosť, pre ktoré boli hry určené. Rozhodne nemožno školským drámam uprieť fakt, že napomáhali mládeži pri upevňovaní sebavedomia, otvárali nové vedomostné obzory nielen v rovine filozofickej, ale aj v rovine praktickej (pri príprave často technicky náročných divadelných scén). Samotný umelecký zážitok z produkcie hercov bol ale podriadený cieľu rádu Spoločnosti Ježišovej obetovať všetko pre väčšiu slávu Boha (*O. A. M. D. G.*²⁴), teda sláva a víťazstvo kresťansko-katolíckych zásad boli prioritou. Týmto ideálom sa riadila aj metodika a proces vzdelávania mládeže, v ktorom nezastupiteľnú úlohu zastávali práve školské drámy.

---

magyarországi jezsuita iskola színjátékok, s. 342 – 344. Za preklad z latinského originálu ďakujem PhD. Jurajovi Vittekovi, farárovi v Bratislave – Petržalke.